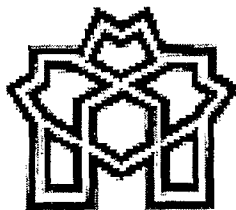

دانشجوی
۷۰۳۱۷۵۷
۱۰۴۱۰۳

بسم الله الرحمن الرحيم

۱۲۱۷۵۷

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

موضوع پایان نامه :

جایگاه مصلحت در اندیشه و عمل سیاسی

حضرت امام خمینی (ره)

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر غلامرضا خواجه سروی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر ابراهیم برزگر

نگارش:

فربیا کلام زاده عشرت آباد

۱۳۸۸ / ۲ / ۲

پایان نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد علوم سیاسی

سال تحصیلی:

۸۸ - ۱۳۸۷

کتابخانه اساتید مدرک علمی پژوهش
توسعه و ارتقاء

۱۲۱۷۳۹

تقدیم بہ :

روح بلند و ملکوتی معمار کبیر انقلاب ،

حضرت امام خمینی (رہ)

تشکر و قدردانی از :

زحمات و راهنمایی های :

استاد بزرگوار جناب آقای دکتر خواجه سروی

و مشاورت های :

استاد بزرگوار جناب آقای دکتر برزگر

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	چکیده
۷	پیشگفتار
۸	طرح مقدماتی
۱۴	بخش اول: کلیات مفهومی و نظری
۱۵	فصل اول: مصلحت از لحاظ مفهومی و نظری
۱۶	الف) واژه شناسی مصلحت در زبانهای عربی، فارسی، انگلیسی
۱۹	۱- مصلحت و برخی علوم
۱۹	۱-۱- مصلحت در علم کلام
۲۱	۲-۱- مصلحت در علم فقه
۲۳	۲- مصلحت و برخی قواعد اصولی و فقهی
۲۳	۱-۲- مصلحت و اصل تقدیم اهم بر مهم
۲۴	۲-۲- مصلحت و ضرورت
۲۷	۳- معیار تشخیص مصلحت
۲۸	۴- قلمرو مصلحت شناسی حاکم اسلامی
۳۰	ب) واژه شناسی حفظ نظام و مصلحت نظام
۳۰	۱- مفهوم حفظ نظام
۳۳	۲- مفهوم مصلحت نظام
۳۴	ج) احکام اولیه، ثانویه، حکومتی
۳۵	۱- تعریف حکم
۳۵	۱-۱- حکم در لغت
۳۶	۲-۱- حکم در اصطلاح فقهی

۳۷	۳-۱- تفاوت حکم با فتوا
۳۸	۲- تقسیمات حکم
۳۸	۲-۱- حکم تکلیفی
۳۸	۲-۲- حکم وضعی
۳۹	۲-۳- حکم اولیه
۳۹	۲-۴- حکم ثانویه
۴۰	۲-۵- حکم حکومتی
۴۰	۲-۵-۱- مفهوم شناسی حکم حکومتی
۴۳	۲-۵-۲- تفاوت حکم حکومتی با حکم شرعی
۴۴	۲-۵-۳- مصلحت در احکام حکومتی
۴۵	۲-۵-۴- اولی و ثانوی بودن حکم حکومتی بنا شده بر مصلحت
۵۴	(د) مصلحت در فقه اهل سنت
۵۴	۱- مصلحت در اصطلاح فقه اهل سنت
۵۶	۲- مصلحت و فقه اهل تسنن
۵۷	۳- اقسام مصالح از دیدگاه فقه اهل سنت
۵۷	۳-۱- مصلحت معتبره
۵۷	۳-۲- مصلحت ملغی
۵۸	۳-۳- مصلحت مرسله
۵۹	۳-۳-۱- ضروریات
۵۹	۳-۳-۲- حاجیات
۶۰	۳-۳-۳- تحسینیات
۶۰	۴- مصالح مرسله در اصطلاح فقها
۶۲	۵- آرای مذاهب مختلف اهل سنت نسبت به مصالح مرسله
۶۳	۶- شروط مصالح مرسله
۶۶	۷- دلایل حجیت مصالح مرسله نزد اهل سنت
۶۸	۸- دلایل عدم اعتبار مصالح مرسله نزد اهل سنت

۷۰	ر) مصلحت در فقه شیعه
۷۰	۱- مصلحت در اصطلاح فقهای شیعه
۷۲	۲- تبعیت احکام از مصالح و مفاسد در فقه شیعه
۷۵	۳- اشاره ای به مراحل تطور مصلحت در فقه شیعه
۷۶	۴- مصلحت در نظر فقهای شیعه
۸۰	۵- احکام حکومتی و مصلحت در کلام فقها
۸۲	۶- مقایسه مصالح مرسله با مصلحت در فقه شیعه
۸۶	ز) مصلحت در اندیشه غرب
۸۶	۱- مصلحت در اندیشه ارسطو
۸۸	۲- مصلحت در اندیشه آکوئیناس
۸۹	۳- مصلحت در اندیشه هابز
۹۰	۴- مصلحت در نظر منفعت گرایان
۹۲	۵- تفاوت مصالح شرعی و غیر شرعی
۹۴	فصل دوم: مصلحت در چارچوب اندیشه ولایت فقیه
۹۵	الف) نظریه ولایت فقیه
۹۶	۱- مفهوم ولایت
۹۷	۲- دلایل عقلی بر ولایت فقیه
۱۰۰	۳- ولایت فقیه و اختیارات آن
۱۰۱	۳-۱- ولایت مقیده فقیه
۱۰۲	۳-۲- ولایت مطلقه فقیه
۱۰۴	ب) سیر تاریخی نظریه ولایت فقیه

فصل سوم: مصلحت در چارچوب اندیشه امام خمینی (ره) ۱۰۷

- ۱- امام خمینی (ره) و رابطه میان اندیشه و عمل سیاسی ۱۰۸
۲- ولایت فقیه در اندیشه سیاسی امام خمینی (ره) ۱۱۱
۳- مفهوم مصلحت از دیدگاه امام خمینی (ره) ۱۱۵
۴- حفظ نظام از دیدگاه امام خمینی (ره) ۱۱۶
۵- نظریه مصلحت از دیدگاه امام خمینی (ره) ۱۱۹
۶- مصلحت و ولایت فقیه در نظر امام خمینی (ره) ۱۲۴

بخش دوم: مصلحت در عمل سیاسی امام خمینی (ره) ۱۳۱

فصل چهارم: شکستن هیبت ابر قدرت امریکا ۱۳۳

- ۱- تاریخچه ای از تسخیر سفارت آمریکا ۱۳۴
۲- علل شکل گیری تسخیر سفارت آمریکا ۱۳۶
۳- سیر تداوم تسخیر سفارت آمریکا ۱۳۹
۴- مواضع و عملکرد امام خمینی در جریان تسخیر سفارت آمریکا ۱۴۵
۵- مقررات پیش روی امام خمینی در خصوص تسخیر سفارت آمریکا ۱۴۶
۵-۱- مصونیت اماکن مأموریت ۱۴۷
۵-۲- مصونیت مأمورین دیپلماتیک ۱۴۸
۶- بکارگیری مصلحت در اداره بحران گروگانگیری توسط امام خمینی (ره) ۱۴۹

فصل پنجم: مات کردن حریفان منطقه ای و بین المللی ۱۵۵

- ۱- سیری کوتاه از مراحل جنگ ۱۵۶

- ۱۶۲ ۲- عوامل موثر در تصویب قطعنامه ۵۹۸
- ۱۶۵ ۳- مواضع ایران در قبال پذیرش قطعنامه ۵۹۸
- ۱۶۹ ۴- پذیرش قطعنامه ۵۹۸ از سوی ایران
- ۱۷۲ ۵- کاربرد قاعده مصلحت در خاتمه جنگ ایران و عراق

فصل ششم: استمرار نظام جمهوری اسلامی با بکارگیری قاعده

۱۷۶ مصلحت در نهادسازی

- ۱۷۷ ۱- زمینه های طرح مصلحت در نظام جمهوری اسلامی ایران
- ۱۷۸ ۱-۱- قانون اراضی شهری
- ۱۸۱ ۱-۲- لایحه قانون کار
- ۱۸۶ ۲- مجمع تشخیص مصلحت در بازنگری قانون اساسی
- ۱۸۷ ۳- تاسیس مجمع تشخیص مصلحت نظام
- ۱۹۲ ۴- مجمع تشخیص مصلحت نظام و مصالح مرسله
- ۱۹۲ ۵- مقایسه ای بین مصالح مرسله و مجمع تشخیص مصلحت نظام
- ۱۹۴ ۶- رابطه مجمع تشخیص مصلحت نظام با مصلحت نظام

۱۹۸ نتیجه گیری

۲۰۲ منابع و مأخذ

چکیده

این تحقیق که در دو بخش تنظیم شده بر اساس سیر منطقی، بخش اول به کلیات مفهومی و نظری اختصاص داده شده که در آن به واژه شناسی و تعریف لغوی مصلحت و مصلحت در علم کلام و فقه و همچنین به رابطه مصلحت و بعضی از قواعد اصولی و فقهی مانند، قاعده اهم و مهم و لاضرر و همچنین به مفهوم شناسی برخی از واژه های همسو با مصلحت مانند: حفظ نظام و مصلحت نظام و به تعریف و تقسیمات حکم اشاره کرده ایم. قسمت بعدی این فصل را به بررسی مصلحت در فقه اهل تسنن و در فقه شیعه و همچنین در اندیشه غرب اختصاص داده ایم.

در فصل دوم این بخش، به بررسی مصلحت در چارچوب اندیشه ولایت فقیه و در فصل سوم به مصلحت در چارچوب اندیشه امام خمینی (ره) پرداخته ایم.

بخش دوم با عنوان مصلحت در عمل سیاسی امام خمینی (ره) می باشد، که در این بخش، فصل چهارم را به بررسی و تحلیل شکستن هیبت ابر قدرت امریکا در جریان تسخیر سفارت آمریکا و فصل پنجم را به مات کردن حریفان منطقه ای و بین المللی با پذیرش قطعنامه ۵۹۸ و فصل آخر را به بررسی استمرار نظام جمهوری اسلامی با به کارگیری قاعده مصلحت در نهادسازی با تشکیل مجمع تشخیص مصلحت اختصاص داده ایم.

برای انجام این تحقیق از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. هدف اساسی در این پژوهش شناخت عنصر مصلحت و درک کارآیی آن در نظام سیاسی اسلامی و بررسی اهمیت آن در اندیشه بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران و عینیت بخشنده عنصر مصلحت در ایران، حضرت امام خمینی (ره) می باشد. در این مورد هم سعی شده سه مورد از موارد عینی در این زمینه بررسی شود. از این جهت سعی خود را برای انجام بهتر این مهم نموده ایم.

پیشگفتار

« مصلحت نظام از مسائلی است که مقدم بر هر چیز است و همه باید تابع آن باشیم و گاهی غفلت از آن موجب شکست اسلام عزیز می‌گردد.» (۱)

مطابق نظر شیعه احکام شرعی تابع مصالح و مفاسد می‌باشند؛ چنان که احکام حکومتی نیز در راستای تأمین مصالح اجتماعی جامعه اسلامی می‌باشد. لذا از مجموعه مباحث با ارزش عصر کنونی، بررسی راه‌های قطعی تشخیص مصالح اجتماعی به وسیله حاکم اسلامی و زیر مجموعه‌های گوناگون حاکمیت می‌باشد.

در ایران بعد از سال ۱۳۵۷ هم که جمهوری اسلامی بر مبنای نظریه ولایت فقیه در عصر غیبت تشکیل شد، در دهه اول، ریاست این حکومت بر عهده امام خمینی (ره) بود. امام (ره) با در دست داشتن مدیریت نظام سیاسی، به صورت ملموس با خلاءها، مشکلات، پرسش‌ها و تنگناها آشنا شدند، این جا بود که راه‌های پر نمودن خلاءها را در حوزه تصمیم‌گیری و عمل سیاسی را اهمیت دادن به مصلحت تشخیص دادند. بر این اساس طرح مفهوم مصلحت از سوی حضرت امام خمینی (ره)، را باید از از برکات مهم در حوزه نظر و عمل سیاسی شیعه به حساب آورد که در آن بخشی از قابلیت‌های نهفته فقه سیاسی شیعه، برای اداره جامعه مشخص گردید. رساله حاضر تلاشی است در این راستا و سعی دارد به جایگاه این عنصر در فقه سیاسی شیعه و به ویژه نزد امام خمینی (ره) نگاهی داشته باشد و مشخص سازد که چگونه این مفهوم در اندیشه و عمل سیاسی امام خمینی (ره) تکوین و رشد یافته و تفاوت نظر ایشان در اندیشه و عمل سیاسی با مصالح مرسله مورد نظر فقهای اهل سنت چه می‌باشد.

در اینجا لازم می‌دانم از توجهات و زحمات استادان بزرگوار راهنما و مشاور که در تدوین این مجموعه اینجانب را یاری و مساعدت فرمودند کمال امتنان و تشکر را بنمایم.

(۱) امام خمینی، صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۱۷۶.

طرح مقدماتی

طرح مسئله:

با عنایت به اینکه جوامع بشری با تجربه نمودن ادواری از تاریخ همچون قرون وسطی به سوی عرفی شدن و دور گردیدن دین از عرصه سیاست و اجتماع تمایل یافته بود و در نتیجه آن، جدا انگاری دین از سیاست مورد قبول و تایید عامه قرار گرفته بود، در یک چنین فضایی، حضرت امام خمینی(ره) با ایده تشکیل حکومت اسلامی مبتنی بر آموزه های اصیل تشیع، پایه های این تفکر را به لرزه درآورد و با تشکیل طرحی چنین، مخالفان همسویی دین و سیاست را به چالش فرا خواند و توانست گفتمانی را مطرح سازد که در آن عمل سیاسی با آموزه های دینی فهم می شد و دین داعیه دار کارآمدی سیاسی در اداره جامعه از طریق تاسیس حکومت بود.

متعاقب تاسیس حکومت اسلامی در ایران و ورود آن به جمع بازیگران بین المللی، حوزه تصمیم سازی و عمل سیاسی با موضوعات و شرایط تازه ای مواجه گردید که اگرچه از یک نظر مشکل به نظر می رسیدند ولی از حیث دیگر، فرصت مناسبی برای حکومت اسلامی ارزیابی می شدند تا قابلیت های خود را عرضه بدارد. بر این اساس طرح مفهوم مصلحت از سوی حضرت امام خمینی(ره)، را می توان پاسخی برای آن مشکلات در نظر گرفت. در ادامه در تعریف مصلحت در امور حکومتی، می توان گفت: مصلحت عبارت است از تدبیری که دولت اسلامی به منظور رعایت منافع معنوی و مادی جامعه اسلامی و در راستای اهداف شرع مقدس، اتخاذ می کند و از نگاه امام، مصلحت به معنای منافی است که به جامعه باز می گردد و قلمرو وسیعی دارد؛ به گونه ای که منافع دنیوی، اخروی و فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و ... را در بر می گیرد.

با توجه به اهمیت عنصر مصلحت و با توجه به اینکه امام خمینی(ره) برای اولین بار این عنصر را در ساختار حکومت اسلامی نهادینه کرده و توانست برای اولین بار پس از نظام سیاسی نبوی و علوی، به اجرای گفتمان مصلحت پردازد، بررسی این عنصر از دیدگاه ایشان موضوعی

بااهمیت می باشد. لذا پرسش اصلی که دراین تحقیق دنبال می شود این می باشد که: آیا عنصر
مصلحت در اندیشه و عمل سیاسی امام خمینی جایگاهی دارد؟

سوال اصلی تحقیق:

عنصر مصلحت در اندیشه و عمل سیاسی امام خمینی(ره) چه جایگاهی دارد؟

فرضیه:

در اندیشه سیاسی ولایت فقیه امام خمینی(ره) عنصر مصلحت، تلفیقی از مصالح حقیقی و
معطوف به حقوق عمومی است و در عمل سیاسی امام خمینی(ره) عنصر مصلحت، معطوف به
حفظ نظام می باشد.

سوابق مربوط: (بیان مختصر سابقه تحقیقات انجام شده پیرامون موضوع نتایج حاصل در

داخل و خارج و نظریات علمی موجود در رابطه با مسئله)

۱- منابع مرجع: این کتب در واقع منابع اصلی در اندیشه سیاسی شیعه می باشند. در این
ارتباط می توان به آثار ارزشمندی چون الرسائل و ولایت فقیه و تحریرالوسیله (امام خمینی)
اشاره داشت.

۲- منابع تخصصی غیر شیعی: مربوط به آثاری است که موضوع مصلحت به صورت تخصصی
ولی از دیدگاه غیر شیعه- و یا با نگاهی اجمالی به نظریات شیعه- تالیف و عرضه گردیده اند. در
این ارتباط می توان به منابع تحلیلی اهل تسنن که به علت اقبال ایشان به مصلحت در حوزه
فقه و اجتهاد، عموماً به صورت مستقل عرضه گشته اند اشاره کرد. در این ارتباط آثار
اندیشه گرانی مانند غزالی، طوفی، بوطی و نویسندگان معاصر جهان عرب، رشیدرضا و رازق
قابل توجه می باشند.

۳- منابع موردی در حوزه دیدگاه شیعه:

۱-۳) از مجموعه آثار کنگره امام خمینی(ره) و اندیشه حکومت اسلامی که در ۱۳ جلد
منتشر گردیده، یک جلد به طور مشخص به مقالات ویژه مصلحت اختصاص یافته است. این

کتاب از آنجا که حدود اولیه بحث را در دیدگاه امام(ره) مشخص می سازد، به عنوان یک اثر مقدماتی و در خور توجه می باشد.

۲-۳) در بحث از مصلحت و حکومت، اثر مستقلی با همین عنوان توسط آقای محمد تقوی است. این کتاب به صورت اجمالی به بررسی تطبیقی دیدگاه شیعه و اهل تسنن اختصاص دارد.

۳-۳) کتابی تحت عنوان مصلحت و سیاست با رویکردی اسلامی که توسط دکتر اصغر افتخاری تالیف گردیده است. این کتاب در حوزه فقه سیاسی شیعه قرار دارد و از حیث زمانی شامل دو عصر حضور و غیبت می باشد.

۴-۳) در زمینه بررسی فقهی-حقوقی مجمع تشخیص مصلحت نظام، تاکنون چند اثر منتشر گردیده که هر یک فصلی مستقل در زمینه جایگاه مصلحت در اندیشه شیعه دارند. البته در مجموع این آثار به بررسی دیدگاه اهل تسنن اختصاص دارند و در نهایت تاریخچه تاسیس مجمع و رویکرد امام(ره) را در این خصوص آورده اند. آثار مربوط به آقایان مزینانی، سیدحسین هاشمی و مهرپور در این ارتباط از اهمیت بیشتری برخوردارند.

۵-۳) افزون بر این منابع می توان به تعداد قابل توجهی از مقالات که به تناسب در نشریاتی چون نقد و نظر، علوم سیاسی، کیان و حکومت اسلامی منتشر شده است، نیز اشاره داشت که در مجموع به بررسی بخشی از مسایل مربوط به مصلحت در حکومت اسلامی مطابق با روایت تشیع، اختصاص دارند.

ولی با این همه، در این آثار در مورد این که چگونه عنصر مصلحت در عمل سیاسی امام خمینی (ره)، به جز تا حدودی که در مورد مجمع تشخیص مصلحت نظام انجام شده، عینیت یافته و از صحنه نظر به عمل گام گذاشته است، به طور خاص و ویژه توجه نشده است. پژوهش حاضر از این جهت که عنصر مصلحت را در عمل سیاسی امام خمینی (ره) و در موضوعات موردی تسخیر سفارت آمریکا و پذیرش قطعنامه ۵۹۸ مورد بررسی قرار داده، ابتکاری می باشد.

اهداف تحقیق:

هدف از ارائه این پژوهش، بررسی عنصر مصلحت و دریافتی درست از آن می باشد، چرا که عنصر مصلحت نقشی اساسی و بنیادی در حکومت اسلامی و اداره جامعه دارد که اگر این عنصر را از آن جدا فرض کنیم، نظام سیاسی کارآیی لازم را نخواهد داشت. از جهت دیگر با توجه به اینکه، امام راحل (قدس سره) عنصر مصلحت را به عنوان روشی برای رسیدن به هدفی مهم تر در حکومت داری مورد استفاده قرار دادند و به مثابه استراتژی سیاسی، از آن بهره بردند، طرح مباحث مربوط به مصلحت و اندیشه های روشنگرانه حضرت امام می تواند در روند اداره جامعه توسط دولت جمهوری اسلامی موثر و راهگشا باشد.

روش تجزیه و تحلیل:

این پژوهش در زمینه روش تجزیه و تحلیل از روش توصیفی - تحلیلی بهره برده است و در این مسیر از روش کتابخانه ای استفاده شده است.

تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح:

مصلحت: مصلحت بر وزن منفعت، مصدر و به معنای "صلاح" است که جمع آن "مصالح" می شود. در درون مصلحت دو معنا نهفته است: اول حسن (خوب) بودن و دوم شایستگی، یعنی ممکن است عملی حسن باشد ولی صالح نباشد (مثلا صدقه دادن به میزان ده ریال توسط یک پولدار). مصلحت مخالف مفسده بوده و نزد برخی از اندیشه گران با لذت و خوشبختی مترادف است. منظور از مصلحت در گفتمان دینی منافی است که شارع حکیم آن ها را مد نظر قرار داده است؛ مواردی از قبیل: مصلحت دین، جان، عقل، مال، نسل و ... (۱)

مصالح حقیقی: مصالحی هستند که منبعث از ریشه خداوندی هستند و در عصر غیبت در جامعه از طریق انتصاب حضور دارند و این انتصاب در قالب نصب عام مطرح است.

۱. اصغر افتخاری، *مصلحت و سیاست: بارویکردی اسلامی*، (انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۴،

اندیشه سیاسی: عبارت است از کوششی برای تعیین اهدافی که به اندازه معقولی احتمال تحقق دارد و نیز تعیین ابزارهایی که در حد معقولی می توان انتظار داشت موجب دستیابی به آن اهداف بشود. (۱)

عمل سیاسی: به هر گونه عمل یا اعمالی گفته می شود که آن اعمال منجر به تنظیم یا تحریر، یا به طور کلی ایجاد قوانین و مقرراتی شود که در تحکیم موجودیت ملت ها یا ملتی موثر باشد، ثانیاً در راستای تداوم حیات همان انسان ها کوشش کند. یا به هرگونه فعالیتی گفته می شود که از طرف فرد یا گروه یا حزب یا جمعیتی به وجود آمده و هدف آن ایجاد نظم جدید در سیاست جاری جامعه باشد. (۲)

حقوق عمومی: ناظر به روابط متقابل افراد یک کشور با دولت از نظر مصالح عموم مردم و نیز روابط این افراد با یکدیگر است. (۳)

حفظ نظام: در دو معنی به کار می رود. در یک مورد، به معنی نگهداری آراستگی در درون جامعه اسلامی و بسامان کردن روابط بین مردم و سازمان ها و نهادهای اجتماعی است. حفظ نظام به این معنی در برابر از هم گسیختگی و هرج و مرج به کار برده می شود و در معنی دوم پاسداری از حاکمیت اسلامی و جلوگیری از رخنه دشمن به دارالاسلام می باشد. (۴)

مشکلات و تنگناهای احتمالی تحقیق:

مشکلات این بررسی در مورد دستیابی به دست نوشته ها و منابع دست اول می باشد و نیز دستیابی به پایان نامه ها در این زمینه می باشد.

-
۱. نجف لک زایی، "تغییر و تحول در اندیشه سیاسی امام خمینی"، فصلنامه پژوهشی علوم سیاسی، زمستان ۱۳۷۸، ص ۵۵ و ۹۴.
 ۲. محمد و بهرام جاسمی، فرهنگ علوم سیاسی، (انتشارات گوتنبرگ، چ گلشن)، ص ۵۵۲ و ۵۵۳.
 ۳. محمد و بهرام جاسمی، همان، ص ۳۴۴.
 ۴. اسدا... توکلی، مصلحت در فقه شیعه و سنی، (مرکز انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۴)، ص ۳۱۷.

سازماندهی تحقیق:

جهت پاسخ گویی به سوال اصلی و در نهایت تحقق اهداف مطرح شده برای این رساله، مجموع مطالب این تحقیق در دو بخش تنظیم شده است، بخش اول که به مبانی و چارچوب نظری اختصاص یافته است شامل سه فصل می باشد که، فصل اول با عنوان مصلحت از لحاظ مفهومی و نظری شامل واژه شناسی مصلحت، به تعریف مصلحت و واژه های مصلحت همسو با مصلحت همچنین بررسی مصلحت در فقه اهل تسنن و فقه اهل تشیع و اندیشه غرب اختصاص دارد و فصل دوم با عنوان مصلحت در چارچوب اندیشه ولایت فقیه شامل مباحث نظریه ولایت فقیه و سیر تاریخی نظریه ولایت فقیه می باشد و فصل سوم در زمینه مصلحت در چارچوب اندیشه امام خمینی (ره) می باشد.

بخش دوم، با عنوان مصلحت در عمل سیاسی امام خمینی (ره) می باشد که فصل چهارم به بررسی شکستن هیبت ابرقدرت آمریکا در جریان تسخیر سفارت آمریکا و فصل پنجم به بررسی مات کردن حریفان منطقه ای و بین المللی با پذیرش قطعنامه ۵۹۸ و فصل ششم به بررسی استمرار نظام جمهوری اسلامی با بکارگیری قاعده مصلحت در نهادسازی با تشکیل مجمع تشخیص مصلحت اختصاص دارد.

بدین ترتیب نویسنده تلاش کرده است تا ضمن تبیین دیدگاه شیعه و مقایسه آن با رویکرد اهل تسنن از یک سو و تا حدی رویکرد سکولار از سوی دیگر، چگونگی حضور روش مند و ضابطه مند مصلحت در اندیشه و عمل سیاسی امام خمینی (ره) بدون اینکه به عرفی شدن دلالت داشته باشد، نشان دهد.

بخش اول:

کلیات مفهومی و نظری

فصل اول:

مصلحت از لحاظ مفهومی و نظری

با توجه به اینکه واژه مصلحت در عرف و ادبیات سیاسی، کاربرد فراوان و جایگاه ویژه ای دارد و با توجه به آنچه در کتاب های لغت آمده است، واژه شناسی بخش لغوی یک تحلیل زبانی است که در آن معنی و کاربرد تمام اقلام واژگانی یک زبان فهرست می شود. (۱) لذا ما نیز در این فصل در ابتدا به بیان معانی و کاربردهای واژگان کلیدی تحقیق و سپس به بررسی نظری عنصر مصلحت خواهیم پرداخت.

از آنجا که شناخت واژگان نقش اساسی در فهم متون مرتبط با آن ها دارد، از این جهت در این بخش به بررسی لغوی و اصطلاحی واژه های کلیدی پرداخته می شود تا معنای مورد نظر از مصلحت، از راه این بررسی ها مشخص شود و در این راستا با درک روشن از این مفهوم، بتوانیم این واژه را در اندیشه امام خمینی (ره) تعریف و بررسی نماییم.

الف) واژه شناسی مصلحت در زبانهای عربی، فارسی، انگلیسی

در ابتدای این مبحث، به ذکر معانی مصلحت در زبان عربی که زادگاه این واژه است، می پردازیم.

ابن منظور، در بیان معنی لغوی واژه مصلحت به گونه فشرده می نویسد:

"الإصلاح نقيض الفساد، والمصلحة الصلاح"

بهبود بخشیدن، مخالف تباه کردن و مصلحت به معنای شایستگی است. (۲)

جوهری نیز در الصحاح در این مورد می نویسد: "الإصلاح ضد الفساد تقول: صلح الشيء يصلح

صلوحا مثل دخل يدخل دخولا"

واژه صلاح با واژه فساد مقابل است. (۳) همچنین در کتاب لغت مصباح المنیر گفته شده

است:

"صلح الشيء: خلاف فسد. في الامر مصلحة اءى: خير. والجمع: المصالح" (۴)

۱. ویراستار: ع. پاشایی، فرهنگ اندیشه نو، نشر مازیار، چاپ اول، تهران، ۱۳۶۹، ص ۸۰۵

۲. جمال الدین محمد بن مکرم ابن منظور، لسان العرب، (دارالفکر، ماده صلح، ج ۷)، ص ۳۸۴

۳. اسماعیل بن حماد جوهری، الصحاح، ماده صلح، تحقیق احمد عبدالغفور عطار، (الطبعة

الثانية، ۱۹۸۲/۱۴۰۲ م).

۴. احمد بن محمد بن علی الفیومی، مصباح المنیر، (دارالهجره، قم، ۱۴۰۵)، ص ۳۴۵